

GEÇMİŞİN AYNASINDA GELECEĞİ GÖRMEK: THOMAS PIKETTY'DEN ÜÇ ASIRLIK SİSTEMİK EŞİTSİZLİK ANALİZİ

"Eşitsizliğin tarihini şekillendiren temel unsur ekonomik/sosyal ve politik aktörler ve onların adaleti ve adaletsizliği nasıl gördükleri oldu, ve bu aktörlerin göreceli gücü farklı dönemlerde ortaya çıkan ekonomik dağılımı yaratan ortak kararları ve tercihleri belirledi (s. 20)"

I. Giriş

Piketty'nin "21. Yüzyılda Sermaye" isimli gelir ve zenginliğin üç asırdaki gelişimini incelediği çalışması ve Piketty'nin kendisi bu konuda yazan iktisatçılar tarafından bir fenomen olarak değerlendiriliyor. Bizce bu çalışmayı ve yazarı bir fenomen olarak görmedeki temel sıkıntı (fenomenin kelime anlamı açıklanamayacak yetkinlikte ve zenginlikte), bu çalışmanın öncesindeki çalışmaların ve tartışmaların, bu tartışmalarda Piketty'nin aldığı aktif pozisyonların, ve bu tartışmaların Piketty'nin çalışmasındaki belirleyici ve açıklayıcı etkisinin gözden kaçırılması. Öte yandan kitaba yönelik özellikle ana akım iktisatçıların ve medyanın tepkisi beklenmedik bir fenomen olarak ele alınabilir ve kuşkusuz bu tepkide 2008-9 krizinin modern iktisada ve günümüz ana akım iktisatçılarının onulmaz kendine güvenine vurduğu darbenin oynadığı rol göz önüne alınmalıdır. Ancak kitabın ve yazarın gördüğü rağbeti kitabın ve yazarın özgül değerinden ayırırsak çalışmanın kendisiyle ilgili daha anlamlı sonuçlara ulaşabileceğimizi düşünüyoruz. Kitabın fenomen olarak görülmesinin bir sebebi bütün iktisadi çalışmaları biricik ve bireysel bir üretimin sonucu olarak görme isteğimiz ve bu yöndeki eğilimimizse, bir diğer sebebi de iktisadi yazına 2008-9 krizinden öncesi ve sonrası diye bakmamız, ve Piketty'nin eserinin 2008 öncesinde bu konuda yazılmış yazılar ve yapılmış çalışmalarla organik bağını gözden kaçırmamızdır. Oysa 2008-9 küresel krizi ne Piketty'nin çalışmalarını ve vardığı önemli teorik ve pratik sonuçları etkilemiştir, ne de Piketty'nin bu krizin oluşumu ve gelişimi konusunda söyleyecek çığır açıcı ve yenilikçi bir sözü vardır. Hatta genelde çok etkileyici

bir dil ve üslupla yazılmış “21. Yüzyılda Sermaye” in bizce en az etkileyici kısımları 2008-9 krizine ayrılmış bölümleridir (s.472).

Piketty'nin büyüme ve eşitsizlik literatürüne yaptığı asıl güçlü katkı, ampirik analizle bütün literatürü daha uzun soluklu bir tarihsel temele oturtmuş olması ve daha zengin bir veriyi bu alanda çalışmak isteyen bütün iktisatçılara sunmuş olmasıdır. Bu veri üstünlüğü uzun dönemli çalışmalar ve karşılaştırmalar yapmak isteyen tüm iktisatçılara yeni alanlar açsa ve yeni ilk sonuçlar sunsa da, bu avantajın en az marjinal katkı sunduğu alan krizler gibi kapitalizmin uzun tarihindeki ayrık noktalarıdır. Özellikle 2008 sonrası dönem gibi hali hazırda ciddi veri setlerinin bulunduğu bir dönemde Piketty'nin analizin son haline sunabileceği artı fayda her zaman sınırlı oluyor. Tam da bu sınırlılık, Piketty'nin çalışmasının verisel ve teorik olarak güçlü olduğu yönlerin ipucunu veriyor. Peki kriz alanında Piketty'nin teorik ve ampirik analizinin herhangi bir sihirli etkisi yoksa, Piketty'nin çalışmasının özgül ve artı etkisini hangi alanlarda aramak gerekir? Bu yazı, temel olarak bu soruyu cevaplama amacını gütmektedir.

Bu doğrultuda öncelikle "21. Yüzyılda Sermaye" in uzun anlatısının bir özetini sunuyoruz. Ardından kitabı, Piketty öncesi ve sonrası eşitsizlik literatüründeki teorik ve ampirik tartışmalar ışığında literatürde bulunduğu nokta, tartışmalara katkısı ve yol gösterici olabileceği alanlar doğrultusunda değerlendiriyoruz.

II. Piketty'nin “Sermaye” Anlatısı

Piketty'nin kallavi boyut ve içerikteki (kitap yaklaşık 700 sayfa ve son derece kapsamlı, muazzam bir yeni veri setine dayanıyor) kitabında analiz(ler) kitabın başlığını da oluşturan “sermaye”yi merkeze koyarak yola çıkıyor. Piketty, kendisinden önceki çalışmalarda görülmemiş uzunluktaki bir dönem için sermayenin yapısını ve dinamiklerini detaylı bir biçimde ortaya koyarak kitabı yazmakta temel hedefi olan “eşitsizlikler” in yapısal analizine ilerliyor. Bu seyirle “21. Yüzyılda Sermaye” başlıklı kitabın amacı da ortaya konmuş oluyor: “Paylaşım sorununu/meselesini ekonomik analizlerin merkezine yerleştirmek” (s. 15). Piketty'nin bu amacı, mesele sadece tarihsel olarak önemli bir mesele olduğu için önemli değil. Aynı zamanda kapitalizmin merkez ekonomilerinde ve özellikle ABD’de 1970’lerden bu yana sürekli artış gösteren, 21. yüzyılın başında nerdeyse 19. yüzyılın ikinci yarısındaki seviyelerinde ulaşmış ve Piketty'nin öngörülerini uyarınca yoğunlaşarak sürdürülemez hale gelecek olan gelir ve zenginliğin dağılımındaki eşitsizliklerin nasıl bir süreçte ve neden ortaya çıktığının tespiti açısından da kritik.

Piketty, kitapta öncelikle, kapitalizmin merkez ekonomilerindeki eşitsizliklerinin boyutlarının ve uzun dönemli dinamiklerinin ortaya çıkışında temel belirleyici olarak olgusallaştırdığı “sermaye” ve “sermayenin birikimi”nin seyrini detaylı bir biçimde analiz etmektedir. Bu amaçla derlenen verilerden oluşturulan Şekil 1 ve Şekil 2, kitap boyunca sürekli karşımıza çıkacak olan uzun dönemli U-şekilli patikayı iki önemli değişken için sergilemekte. Şekil 1, 1910-2010 yüzyıllık dönemi için ABD’de en yüksek gelirlili %10’luk dilimin milli gelirden aldığı payı gösteriyor. Şekilde, servet birikiminin en yüksek düzeyde yaşandığı ve eşitsizliklerin en yoğun gerçekleştiği ABD ekonomisi için günümüzde varılan eşitsizlik düzeyinin 20. yüzyılın başlarındaki düzey ile aynı seviyede olduğu gözleniyor. 1910-20 döneminde toplam nüfus içerisindeki en zengin % 10’luk dilim, ABD milli gelirinden aldığı % 45-50’ler düzeyinde ki pay, I. ve II. Dünya savaşlarını içeren dönemde % 30-35’ler düzeyine inmiş ve 1950-70 döneminde bu düzeyde sabit kalmıştır. Bununla birlikte 1980’lerden sonra en zengin % 10’luk dilimin toplam gelirden aldığı payın hızla arttığını ve 2000’lerde tekrar % 45-50 düzeyine yükseldiğini görüyoruz. 2000’li yıllar itibariyle ABD’de en yüksek gelirlili % 10’luk dilim, toplam milli gelirin nerdeyse yarısını elde etmektedir.

Piketty’nin kitap boyunca ortaya koyduğu nedensellik açısından Şekil 1’i tamamlayıcı bir gösterge de Kıta Avrupası’ndan toplanan verilere dayanır: Şekil 2, 1870-2010 döneminde Avrupa merkez ekonomileri (İngiltere, Fransa, Almanya) için milli gelire (Y) oranla toplam (özel) sermaye stoku piyasa değerinin (K) seyrini gösteriyor.¹ Şekil, incelenen uzun dönem boyunca eşitsizlikleri artırıcı yönde etki eden temel dinamiğe işaret ediyor: İncelenen ekonomiler için 19. yüzyıl sonunda toplam özel servetin değeri milli gelirin yaklaşık % 600-700’ü gibi son derece yüksek bir düzeyden 1914-45 döneminde % 200-300’lere düşmesinin ardında iki dünya savaşı döneminin yarattığı “şok”lar yatmaktadır. Bu noktadan sonra K/Y oranı ele alınan uzun döneme oranla kısa bir dönem sayılabilecek 1950-2000’ler boyunca müthiş bir hızla artmış ve tekrar % 500-600’ler seviyesine ulaşmıştır.

Piketty, kitap boyunca bu U-şekilli dinamiğin 20. yüzyıl boyunca askeri, politik ve ekonomik çatışmalarca biçimlenmiş büyük salınımlar ve önemli yapısal dönüşümler ile ortaya çıktığını vurguluyor. Bu dönüşümlerin sermayenin birikimini, servetin ve gelirin dağılımını nasıl şekillendirdiğini

¹Piketty kitapta sermaye (*capital*) ve zenginlik/servet (*wealth*) terimlerini nerdeyse eşanlamlı olarak kullanmaktadır. Bu doğrultuda Piketty’deki sermaye tanımı, piyasa değerleriyle toplulaştırılmış (beşeri olmayan) tüm maddi ve mali varlıkları (konut, tahvil, hisse senedi, üretim sermayesi, patentler vd.) içeren bir “zenginlik” e karşılık gelmektedir.

anlamak ve göstermek Piketty'nin uzun dönemli tarihsel analizinin önemli bir parçası. Günümüzde 20. yüzyıl boyunca görülmemiş düzeylere ulaşan sermaye birikimi ve konsantrasyonu ile şekillenen ve yazarın "patrimonyal kapitalizmin (tekrar) ortaya çıkışı"² olarak nitelendirdiği sürecin 21. yüzyılda seyrinin ne olacağı sorusu da Piketty'nin cevaplamaya çalıştığı önemli bir soru.

Piketty tüm bu soruların analizini, "kapitalizmin temel çelişkisi" ve bununla ilişkili olarak "kapitalizmin temel yasaları" olarak isimlendirdiği mekanizmalar aracılığı ile gerçekleştiriyor. Buna göre, zenginliğin ve sermayenin bu düzeyde birikimi ve (özellikle miras yolu ile) azınlık bir sınıfın elinde yoğunlaşması, ve eğer savaşlar gibi büyük şoklar olmazsa 21. yüzyılda bu trendin kapitalizmi yıkıma götürebilecek felaket senaryolarına yol açabilecek olmasının ardında (Piketty'nin tanımı uyarınca) sermayenin ortalama getiri oranının (r), ulusal gelirin büyüme oranından (g) daha büyük olması ($r > g$) vardır. Piketty'nin "kapitalizmin temel çelişkisi" olarak adlandırdığı bu mekanizma uyarınca, uzun dönemde sermayenin ortalama yıllık getirisi ile büyüme hızı arasındaki farkın önemli bir büyüklüğe ulaşması temel olarak zaman içerisinde birikmiş servetin gelirden daha hızlı büyüyeceğine, dolayısıyla da birikmiş servetin ekonomide giderek daha "egemen" hale geleceğine işaret eder. Bu koşullar altında intikal etmiş (miras yolu ile elde edilmiş) servet, elbette kişilerin sonlu yaşamları boyunca kazanıp (örneğin emek gelirleri yolu ile) biriktirebileceğinden çok daha önemli hale gelecektir. Böylece bir yandan servet giderek daha küçük bir azınlığın elinde birikirken bir yandan da sermayenin gelirden aldığı payın artmasının önü açılmakta, ekonominin sermayeden yana evrimleşmesinin olasılığı artmaktadır³. Piketty'nin kitap boyunca alttan alta kapitalizme içkin olduğu vurgusunu yaptığı bu süreç, potansiyel olarak meritokratik değerler, sosyal adaletin temelleri ve hatta demokrasinin tanımı ve işleyişi ile çelişkili sonuçları olabilecek bir süreçtir (s. 26).

²Piketty'nin "patrimonyal kapitalizm" terimi literatüre yeni bir katkı olarak nitelense de (Milanovic, 2013) yepyeni bir terim değil. Patrimonyalizm, Max Weber'de (1922) paternalist bir rol üstlenmiş "hükmedenin" keyfi ve direkt bir otoriteye sahip olduğu devlet biçimi olarak tanımlanıyor. Piketty'nin buradaki kullanımı ise daha çok sözcüğün yalın anlamlarından "miras yolu ile elde edilmiş" tanımından esinlenmiş benziyor.

³Ana akım iktisatçılardan kitaba gelen eleştirilerin önemli bir parçasını da oluşturan (Krusell and Smith, 2014; Summers, 2014) giderek biriken sermayenin ulusal gelirden aldığı payın artmasının (teknik) koşulları kitapta uzun uzun tartışılmakta (Bölüm 6, s. 199-234). Bu bölümde Piketty, bu senaryonun gelecek için neden son derece olası olduğunu da detaylıca anlatıyor.

Piketty'ye göre 20. yüzyıl boyunca kapitalizmin merkez ekonomilerinde sermayenin "hakimiyetini" tesis eden K/Y patikası, tam da yukarıda özetlenen dinamiklerce şekillenmiştir. Uzun dönemde % 4-5 dolaylarında seyreden sermaye yıllık getirisi, düşük üretkenlik artışı ve negatif demografik değişimin de etkisi ile ancak % 0.5-1.0 düzeyinde gerçekleşen yıllık büyüme oranı ile karşılanmıştır. 20. yüzyılın başında, sermayenin muazzam bir yıkıma uğradığı dünya savaşları ve yıkımın ardından izlenen politikaların K/Y'yi azaltıcı etkisinin net bir biçimde gözlemlendiği II. Dünya savaşı sonrası dönem haricinde eşitsizlik, son derece hakim bir eğilimdir. Sermayenin getirisi ile büyüme oranı arasındaki bu önemli fark, kapitalizmin merkez ekonomilerinde giderek artan sermaye birikimine, bu birikimin servet (ve gelir) dağılımının başat belirleyicisi olmasına ve zenginliğin muazzam bir biçimde küçük bir nüfusun elinde yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Peki, bu dinamikler, kitabın temel meselesi olan gelir dağılımı ve onun 21. yüzyılda nasıl şekilleneceği sorusu açısından ne ifade etmektedir? Piketty, 1970'ler sonrası dönemde eşitsizliklerin dinamiğinde sermayeyi muazzam bir biçimde egemen kılan bu dinamiği örneğin artan özelleştirmeler yolu ile kamu sermayesini özel kesime transfer ederek eşitsizlikleri özel sermaye lehine pekiştiren politikaların yanında büyüme, demografik değişim ve tasarruf dinamiklerinden de önemli ölçüde beslendiğini vurguluyor. Yazarın "Kapitalizmin Birinci Temel Yasası" olarak adlandırdığı bağlantı, sermayenin yıllık ortalama getirisi (r), sermaye/gelir oranı (K/Y) ve sermayenin toplam gelirden aldığı pay (β) arasındaki ilişkiyi kurmaktadır. Buna göre (özellikle düşük büyüme altında) sermayenin/servetin birikimi ile giderek artan K/Y oranı sermayenin getirisinde önemli bir düşüşe yol açmazsa emek karşısında sermayenin aldığı pay giderek artacaktır.

Piketty, "Kapitalizmin İkinci Temel Yasası"nı uzun dönemde sermayenin toplam gelirden aldığı payın (β) belirleyicisi olarak tasarruf oranı (s) ve büyüme oranı (g) arasındaki ilişki çerçevesinde tanımlıyor. Uzun dönemde, tasarruf oranı büyüme oranına göre yüksek bir ekonomi uzun dönemde gelirine oranla büyük bir sermaye stoku biriktirebilecek, bu durumda birikmiş servetin ekonomiye ve bu ekonomide üretilen eşitsizliklere önemli bir etkisi olacaktır. Ekonominin geçirdiği uzun dönemli demografik dönüşüm ise bir yandan büyüme oranını (g) belirleyen faktörlerden biri olarak önem kazanırken bir yandan da servetin (miras yolu ile) yoğunlaşmasını etkileyecektir. Piketty, kitabın uzun I. ve II. bölümlerinde "kapitalizmin temel çelişkisi" ve "temel yasaları"nı oluşturan bileşenlerin uzun dönemli detaylı analizlerinden yola çıkarak 21. yüzyılda gelir dağılımının ve eşitsizliklerin izleyebileceği yol ile ilgili son derece karamsar öngörülerde bulunuyor.

III. Eski Eşitsizlik Tartışmalarının Gölgesinde Piketty ve Piketty'nin Metodolojisi

Piketty'nin çalışmasını alanındaki diğer çalışmalardan ve bugünkü iktisat yazınından ayıran temel sebep, yazarın yaptığı teorik ve ampirik bir manevrada gizli. Bu kritik manevra, esas olarak eşitsizlik üzerine iktisat yazınında hali hazırda var olan tartışmaları, hem tartıştığı düzey, hem de tartıştığı dönem itibariyle⁴ uzun dönemli bir veri çalışmasıyla tarihsel ve teorik boyutlarda genişleterek, daha kapsamlı ve "tarihi" yeni bir çerçeveye oturtmaktadır. Bu yazıda biz, çalışmayı birçokları gibi kendi içinde eleştirmek amacı gütmüyoruz. Aksine, Piketty'nin yaklaşımına uygun bir ruhla, çalışmayı iktisat yazınında halihazırda etkili olan uzun dönemli tartışmadaki yeri ve önemi açısından ele almak istiyoruz. Bu açıdan Piketty'i literatürün bir ilk çalışması olarak değil, literatürde var olan açılımın bir dönüm noktası, deyim yerindeyse bir başlangıcın bitişi olarak görüyoruz. Bu başlangıcın bitişinden sonra sürecin ve ekonomi biliminin özellikle eşitsizlik, büyüme ve birikim çalışmalarında ne yöne doğru gelişeceğiyle ilgili tartışmaları ise yazımızın sonuna bırakıyoruz.

III.1. Ana akım iktisat yazınında eşitsizlik

Biz Piketty'nin eşitsizlik literatürüne olan ana etkisini, eşitsizlik araştırmalarında ve tartışmalarında yeni bir alan açması ve var olan çalışmaların çelişmesini veri ışığında açığa çıkarmasında buluyoruz. Bu yaygın tartışma alanları nelerdir? Piketty'den önce bireysel seviyede ekonomik eşitsizlik açısından ilginç bulunan veri aralığı merkez ülkeler için 1980-2010 arasıydı (Gottschalk-Smeeding, 2000)⁵. Bu dönem için önce Amerika, daha sonra diğer tüm gelişmiş ülkeler verisi için inatçı bir trendle (üst sınırı yokmuşçasına) artan eşitsizlik tanısı kondu. Bu ekonomik soru ve soruna ve teşhis edilen temel patikaya farklı isimler bulunsa da (büyük kutuplaşma, büyük farklılaşma, eşitsizlik dalgası) iktisatçıların gördüğü ve incelediği veri seti temel olarak aynıydı. Veri setinin benzer olduğu bu dönemde temel anlaşmazlıklardan ve tercihlerden biri eşitsizliğin hangi düzeyde incelenmesi

⁴Yıllar süren bu çalışma, farklı coğrafyalarda, birçok akademik çalışanın ortak emeğidir. Bu muazzam veri setinin oluşturulmasında emeği geçenlerin bir listesi kitabın girişinde ve "World Top Incomes Database" isimli web adresinde bulunmakta.

⁵1980-2010 dönemi, eşitsizliklerde daha önceki veride görülmemiş düzeyde bir uçuruma işaret ettiğinden, gelir eşitsizliği konusunda çalışanlar için önemli bir kırılmaya tekabül ediyordu.

gerektiğiydi. Daha eski (19. yüzyıldaki politik iktisada dayanan klasikler⁶) yöntem ve tercih, üretim faktörlerine göre dağılımın üzerinden eşitsizliği incelemektir. Daha yeni, ve genel-geçer neoklasik paradigmayla daha uygun yöntem ise bireylerin gelir eşitsizliği üzerine yoğunlaşmak ve eşitsizlikleri bireysel farklılıklar üzerinden açıklamaktır⁷. Bu bakımdan iktisatçılar arasındaki temel tartışma verinin ne olduğu değil, verideki temel eşitsizliğin nasıl belirleneceği, nasıl ayrıştırılacağı ve bu temel eşitsizliğin niye 1980'lerden itibaren güçlendiğinin nasıl kuramsallaştırılacağıydı.

1980'den sonraki temel makroekonomik ve mikroekonomik şokları inceleyen neoklasik iktisatçıların önemli bir çoğunluğu iki temel kampa bölündü; küresel ticaret şokunu bireysel eşitsizliğin temel belirleyeni olarak görenler (Krugman, 1994, 1995; CEPR, 1999) ve küresel teknolojik şoku ve yeni tip sermayeyi bu eşitsizliğin temel belirleyeni olarak görenler (Bound-Johnson, 1992; Krueger, 1993; Gottschalk ve Smeeding, 1997; Autor, 2004). Bu iki kampın ortak metodolojik tutumu⁸ ise veride gördükleri temel ekonomik eşitsizliği bireysel ücret eşitsizliğine indirgemektir⁹. Bu iki yaklaşımın bir başka ortak özelliği, bu indirgemenin sonra emek piyasasını temelde iki parçaya bölmek (nitelikli ve niteliksiz) ve emek piyasası üzerinde 1980'den sonra etkili olmaya başlayan şokların bu iki grubun göreceli arz ve özellikle talebinin (Johnson, 1997) ve sonuç olarak da bu iki grubun bireysel getirisinin nasıl değiştiğini kuramsallaştırmaktır.

Bu iki gruptan daha güçsüz ve sesi daha az çıkan üçüncü bir grup ise esas olarak bu indirgemeye karşı çıkıyor, diğer iki kampın tespit ettiği 30 yıllık küresel ve genel trendi şüpheyle karşılıyor (Atkinson, 1997, 1998; Howell, 1999; Wolff, 2002; Milanovic, 2002) ve bireysel eşitsizlikteki temel artışın yalnızca ve temel olarak emek piyasasındaki göreceli pozisyonlarla izah edilemeyeceğini iddia ediyorlardı. Ancak bu grupta da bu temel gözlemi hangi toplumsal ve iktisadi değişime ve değişkene bağlayacakları düşünsel rakiplerine göre daha az belirgindi.

⁶Ricardo, Malthus'a olan mektubunda faktör eşitsizliğini araştırmayı Politik İktisadın temel ödevleri arasında tanımlar (Ricardo, 1951).

⁷Eşitsizliğe yönelik bu iki yaklaşım birbiriyle mesafelerini günümüze kadar korumuştur.

⁸Bu metodolojik tutumun pratikteki sonucu şu oldu: bu yaklaşım 30 senelik dönemde daha önce bahsettiğimiz iki temel eşitsizlik sınıflandırma yönteminin birbiriyle olan bağını kopardı, ve daha eski yöntem olan faktör eşitsizliğinden bireysel eşitsizliğe geçmeyi imkansız hale getirdi. Çünkü faktör eşitsizliği için çok önemli olan bireyler arasındaki sermaye biriktirebilme eşitsizliği, bu indirgeme yoluyla 1980'den sonraki eşitsizliği açıklarken önemsiz ve ikincil bir seviye olarak göz ardı ediliyordu.

⁹Blinder (1993).

Bu noktada artık eşitsizlik çalışmaları emek piyasasındaki değişimlerin incelenmesine odaklanmıştı. Temel olarak emek piyasasındaki değişimleri emek talebinin değişen doğasıyla ve farklı emek piyasaları üzerindeki değişen miktarıyla açıklayan iki ana akım tez, teorik olarak son 20 sene içinde gittikçe artan bir teknik karmaşıklık kazandılar. Ancak bu iki tez bu süreçte kazandıkları tecrübe ve birikimi, veride 1980’den itibaren dünya ekonomisinde artışını net bir biçimde gördüğümüz eşitsizliği inandırıcı bir biçimde açıklama yeterliliğine çeviremediler. Belirli açılardan ekonomik eşitsizlik alanı giderek teorik olarak daha kompleks ve daha etkin hale gelirken, analizlerde ve eşitsizlik regresyonlarında teorilerle açıklanamayan eşitsizlik baki kaldı (Card ve DiNardo, 2002) ve literatürde bir tartışma alanı olarak var olmaya devam etti. Bu durumda “bu eşitsizliği açıklayamadığımız için açıklıyoruz”¹⁰ gibi teorik cambazlıklar¹¹, pratikte iktisat biliminin ve politik iktisadın kendisi için seçtiği temel misyonlardan biri olan bireysel eşitsizliğin temel motorunu belirleme görevini, elindeki teorilere ve ölçüm ve regresyon tekniklerine rağmen, yerine getiremediği gerçeğini saklayamadı.

III.2. Eşitsizlik metodolojisinde Piketty neyi değiştirdi?

Piketty’den önceki eşitsizlik yazınındaki ve hesaplamalarındaki büyük ampirik problem Kuznets’den¹² beri bilinmekteydi. Kuznets, bu problemleri çok güzel bir şekilde özetlemişti: toplumsal seviyede eşitsizliği ölçen veri setleri toplumu az sayıda büyük dilime (en zengin % 5, en fakir % 40) ayırıyor; ancak verinin makro seviyede izin verdiği bu ayrım bireysel düzeyde uzun dönemde eşitsizlik düzeyindeki değişimin teşhisini zorlaştırıyor¹³. Bu veri güçlüğünü daha da içinden çıkılmaz hale getiren etmenler arasında, veri setinin yanlış seçimi, verinin farklı noktalarındaki eksiklikler, uzun dönemli

¹⁰Murphy (1995) gibi çalışmalar, veride görülebilir hiçbir açıklayanın (meslek grubu, eğitim seviyesi, iş tecrübesi, beceri seviyesi) açıklayamadığı eşitsizlik artışını da “teknolojik değişim motorlu” açıklamalarına bir delil olarak gösteriyor.

¹¹Bu veride açıklanamayan kısmı teorik olarak inşa ettiğimiz kısma atfetme kolaylığıyla ilgili bir eleştiri için Howell (1999)’a bakılabilir.

¹²Kuznets, bir devrim niteliğindeki “Kuznets oranları”nı, eşitsizlikteki uzun dönem seküler trendi ölçmek için 60 yıl önce hesaplamıştı.

¹³Kuznets’in temel noktası çok basit ama kritik bir istatistik saptamaya indirgenebilir, veriden yapabileceğimiz çıkarsamaların doğruluğu ve sağlamlığı verinin kendi sınırlılıkları tarafından belirlenmiştir. Bu temel noktayı iyi analiz eden Piketty, yaklaşık 60 sene sonra Kuznets’in metodolojisinin sınırlarını değil, verisinin sınırlılıklarını kullanarak Kuznets’in vardığı sonuçları eleştirecekti.

veri toplamadan kaynaklanan aksaklıklar, en küçük birimi belirlemedeki sorunlar ve ekonomik şoklar sıralanabilir. Bu sorunların farkında olan Kuznets, bu problemlerin en az yaşanabileceği gelişmiş ekonomilerin verilerine yoğunlaşmış ve bu ekonomilerin uzun dönemli (Kuznets'in kısıtları altında 35 yıl) eşitsizlik verilerini kullanmıştır. Temel olarak eşitsizlik göstergelerini vergi verilerinden yola çıkarak oluşturan Kuznets, daha spesifik ve teorik olarak daha ilginç gördüğü sorulara yöneldi. Kuznets'in temel eşitsizlik göstergesinin oluşturulmasındaki en önemli veri, hane seviyesinde (vergi öncesi) yıllık gelirdi. Eşitsizliğin kavramsallaştırılmasında en önemli bulduğu dilimler ise toplam verideki en zengin % 20, en yoksul % 20 ve en yoksul % 40'lık dilimlerdi (Kuznets, 1955).

Aradan geçen 60 sene, kullanılan veri setlerini güçlendirdi ve bunun sonucu olarak araştırmacılara Kuznets gibi seçilmiş gelir dilimlerine yoğunlaşmaktansa, verinin tamamını kullanma şansını verdi. Bu veri zenginliği aynı zamanda farklı temel ölçütlerin (tüketim, vergi sonrası gelir, zenginlik, sermaye), farklı ülke veri setlerinin ve farklı ölçüt yöntemlerinin kullanılmasına yansdı. Bu veri ve teorik zenginleşme Kuznets oranlarını literatürde ikinci plana itti ve "Gini katsayısı" ve "Theil indeksi" gibi verinin tamamına dayalı ölçütlerin kullanımını arttırdı. Ancak Kuznets'in ilk sorusu (eşitsizlik verisinde bir seküler trend var mı?) cevaplanamadan kaldı, ve bu soruyu cevaplamak için toplanması gereken çok uzun süreli ve çok ülkeli veri seti, metodolojik tercihlerden ve veri toplamadaki zorluklardan dolayı derlenemedi.

Piketty'nin de bu kitapta gösterdiği gibi, gelir ve gelir eşitsizliği verisinin zenginleşmesi, Kuznets'in 60 sene önce saptadığı problemi (veri yetersizliği, veri seçiminden kaynaklanacak uzun dönem trendlerinde yanlış çıkarsama yapma olasılığı ve orta dönem trendlerini uzun dönem trendleriyle karıştırma riski) yok etmedi¹⁴. Kuznets'den sonraki eşitsizlik çalışmaları daha çok nüfusun tümünü daha iyi tanımlayan hanehalkı gelir dağılımı verilerine ve bütün nüfustaki eşitsizliği özetleyen tek boyutlu ölçütlere öncelik verdi. Bu tercih istatistiki ve iktisadi bütün tercihler gibi belirli alanları ve soruları daha görünür hale getirirken, belirli alanları ve soruları daha fazla gölgede bıraktı. Sonuç olarak, bu tip ölçüt metodları, bütün gelir verisi kullanılarak hesaplandığı için, istatistiki açıdan daha etkin olsa da belirli tip sorulara konsantre olmayı, ve gelir eğrisinin kritik birkaç noktasına odaklanmayı giderek daha zor hale getirdi. Çünkü hanehalkı gelir dağılımı verileri nüfusun bütünü hakkında en güvenilir sonuçları verirken, bu performansı örneğin en

¹⁴Piketty kitabının 233. sayfasında eşitsizlik verisindeki bu sorunları detaylı olarak tartışıyor.

yüksek gelir dilimlerindeki hareketi gözlemek ve saptamakta tekrarlamıyordu.

Kuznets sonrası ve Piketty öncesi eşitsizlik literatürünün metodolojisinde ilk dikkat edilmesi gereken husus, veriyi hazırlamaya ve kullanmaya başlamadan önce iktisatçıların yaptığı varsayımların Kuznets'den sonra değişmeye başlamasıdır. Örneğin hanehalkı verileri kullanılarak çıkarılan eşitsizlik eğrisinin belirli noktalarının diğerlerinden daha önemli olduğu varsayımı iktisatçıların çoğunluğu için çok akla yatkın ve çekici bir varsayım değilken¹⁵, Piketty'nin teorik modelinde temel bir varsayım. Çünkü Piketty'nin amacı, servetin ve gelirin genel dağılımını değil, gelir ve servetin belirli yüzdelik dilimlerde (özellikle en yüksek dilimlerde) yoğunlaşmasını analiz etmek, ve böylece uzun dönemde bu yoğunlaşmayı artıran ve azaltan temel sosyal ve ekonomik değişkenleri ve süreçleri incelemek (s. 262) ve veride gördüğü eşitsizlik artışının temel motorunu bulmak.

Kuznets, teorik düzeyde bu uzun dönemli gelir ve zenginlik yoğunlaşmasının potansiyel olarak en büyük açıklayanını ve bu sürecin en bilindik kanalını zaten tartışmıştı: tasarrufların zengin sınıflarda yoğunlaşması başka hukuki, demografik ve politik değişimlerle telafi edilmezse uzun dönemde gelir ve zenginlik yoğunlaşmasına dönüşür (Kuznets, 1955). Kuznets, teorik olarak bu süreci saptasa da kendi veri setinde böyle bir trend saptamadığı için bu açıklamayı daha fazla derinleştirmemiştir. 60 sene sonra aynı gözle daha uzun süreli bir veri setine bakan Piketty, 200 seneyi aşkın bir dönem kapsayan veri setinde bu servet yoğunlaşmasının net emarelerini görecektir ve Kuznets gibi temel olarak bu yoğunlaşmanın açıklayanını kapitalist sistemde durmaksızın biriken ve gelirden çok daha hızlı bir şekilde yoğunlaşan sermayede bulacaktı.

Aslında Piketty'nin sermaye ismini kitabına koymasının sebebi de eşitsizliğin son 200 senelik evriminde bu değişkene verdiği önemli rolden ötürüdür. Piketty'e göre sermaye yoğunlaşması, ister birikimdeki (daha Marksist bir açıdan yaklaşırsak) isterse tasarruftaki (Kuznets açıklamalarına yaklaşırsak) farklardan oluşsun, hem gelir ve zenginlikteki uzun dönem trendleri, hem de 1970'den sonra veride görünen ama ana akım iktisat tarafından açıklanamayan eşitsizliği belirleyen temel etmendi (s. 234). Piketty'nin teorisi, sermaye gibi toplumda son derece eşitsiz dağılan bir ekonomik değişkene temel motor ve temel değişken görevini verince, ampirik

¹⁵Birçok iktisatçının temel bir eşitsizlik ölçütü olarak baktığı Gini katsayısına Piketty'nin soğuk tutumu (kitapta hiç yer vermemesi ve ruhsuz bir ölçüt olarak nitelendirmesi (Milanovic, 2013) aslında iktisadın bu alanında var olan daha derin teorik tartışmaların ve anlaşmazlıkların yansımasıdır.

araştırmalarda gelir ve zenginlik verisinin uçlarına ve özellikle zengin uçlarına doğru gitmesi zorunlu oldu¹⁶. Bundan dolayı Piketty'nin eşitsiz dağılımı ölçmek ve evrimini incelemek için seçtiği kritik dilimler, en yoksul % 50'lik dilim, sonraki % 40'luk (50-90) dilim, en zengin % 10'luk dilim, ve sermaye ve zenginleşmedeki yoğunlaşmanın en güvenilir ölçütü olan en zengin % 1'lik dilim. Bu anlamda, Piketty'nin ampirik stratejisinin ve metodolojisinin ortaya koyduğu temel soru ve sorununun önerdiği temel mekanizmadan ayrı düşünülemez.

III. 4. Piketty'de faktörel ve bireysel eşitsizlik

Piketty'den önceki eşitsizlik literatüründe fonksiyonel ve bireysel eşitsizlik yaklaşımları arasındaki ayırmadan daha önce bahsetmiştik. Bunun yanında, daha üst bir seviyede aynı zamanda birbirinden Keynesyen dönemden beri ayrılmış ana akım makro ve mikro literatür arasındaki mesafe, 1970'den sonra "makro"nun "mikro"ya doğru dönüşmeye başlamasıyla azalmaya başlıyordu. Piketty bu çalışmasıyla aslında bu iki eğilimi de tersine çeviriyor veya yeniden düzenliyor. Öncelikle üretim faktörlerinden (sermaye, emek, toprak) ve bu faktörlere yapılan ödemelerden başlayıp, bireysel gelir ve zenginliğe gidebilmek, yani kurumsal ve makro seviyede belirlenen üretim ve birikim süreçlerinden mikro sonuçlara ve dağılıma gitmek Piketty'e bireysel seviyede yapılan çalışmaların sahip olmadığı bir eşitsizliğin açıklayanlarını tespit ve teşhis şansı, ve düzenlilikleri daha üst seviyede ampirik ve teorik kavramsallaştırma gücü tanımaktadır. Ayrıca bireyselin toplumsalı değil toplumsalın bireysel sonuçları ne kadar değiştirdiğini gösteren bu çalışma "makro" alanı "mikro"ya bağlamanın birden fazla yolu olduğunu göstermektedir.

"21. Yüzyılda Sermaye"de Piketty, ampirik bir strateji olarak fonksiyonel bir eşitsizliği bireysel dağılıma projekte etmeyi hedeflemiştir. Bu strateji Piketty'nin bireysel bazdaki veride gördüğü (belirli bir kısmını bütün iktisatçıların gördüğü) bir ampirik düzenliliği teorik seviyede sermaye seviyesindeki (ulusal gelire oranla) düzenli artışlara bağlamasını sağlamıştır. Bu açıdan bakacak olursak Piketty'nin iktisat yazımına ve evrenine getirdiği yenilik, ampirik olarak gösterdiği eşitsizliğin evrimini önce sermayenin evrimine ve buradan da sistem olarak kapitalizmin evrimine bağlama çabası ve bu bağlantıları kuracak teorik modeli ana hatlarıyla ortaya çıkarmaya başlamış

¹⁶Örneğin bu dönemde eşitsizliğin temel motoru (dağılımı toplumda çok daha az yoğunlaşmış) beşeri sermaye olsa uzun dönemde Piketty'nin seçtiği dilimlerdeki göreceli büyüme ve birikim çok daha farklı bir şekilde gerçekleşecekti.

olmasıdır. Bu açıdan Piketty'nin ortaya koyduğu çerçeve, büyüme, faktörel dağılım ve bireysel eşitsizliği de içeren daha sistemik genel ve birleşik bir teoriye doğru kaba bir taslak olarak görülebilir. Burada Piketty'nin özgül artı değeri, Piketty'nin eşitsizlikteki evrimi ancak uzun dönemde takip edilecek, ve temel olarak kapitalizminin kurumlarıyla ortak ve ilişkili düşünülebilecek bir alan olarak iktisatçılara sunmasında aranmalıdır.

IV. Piketty ve Sonrası?

IV. 1. Eşitsizliğin yeniden yaratımının ve evriminin 21. yüzyıldaki "yeni" kanalları: Meritokrasinin çöküşü ve 19. yüzyılın geri dönüşü

Piketty'yi kıyasıya eleştirenlerin bile (birkaç küçük istisnaya rağmen¹⁷) üzerinde birleştikleri nokta, Piketty'nin verisinin genişliği, kapsamı ve detaydır. Bu konudaki temel gözleme katılmakla beraber, Piketty ve meslektaşlarının sarf ettikleri emeğin sarf edilmesinin asıl sebebinin en azından herkes tarafından kavranmadığı fikrindeyiz. Bu noktada Piketty'nin analizinin teorik olarak ulaşmayı hedeflediği noktanın, verinin ne seviyede ve ne uzunlukta toplanması gerekeceğini dikte ettiğini düşünüyoruz. Çünkü bir kere temel soru sermayenin evrimi ve bununla bağlantılı olarak kapitalizmin evrimine dönüştüyse, bu yalnız uzun dönemde anlaşılabilir. Çünkü farklı vadede etkilerini gösteren ekonomik, kurumsal ve dışsal faktörlerin eşitsizlik üzerindeki toplam etkisi yalnızca uzun dönem verisinde ayrıştırılabilir. Kısa dönem ve orta dönem veriyle bu soruları değerlendirince bazı uzun dönem trendleri yanlış ve eksik değerlendirme riskimiz artar. Bu kavramsal seviyeden ve veri genişliğinden (zaman ve mekan düzeyinde) bakan Piketty, Kuznets'in sonuçlarını da, ana akım iktisatçıların çalışmalarını da aynı pencereden eleştirmektedir. Temel olarak verideki farklı ulusal mini-trendleri tanımlayamadıkları, uzun dönemde yok olacak kısa ve orta dönem trendlere fazla anlam ve önem yükledikleri için bu iktisatçıları eleştiren Piketty, çalışmasında belirli bir seviyede sorulan teorik soruların, belirli bir seviyeye ulaşmış datayla karşılanması ve analiz edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Uzun dönemli veri kullanmanın önemini ortaya koyan bir örnek, 21. yüzyılda servet ve bu servetin aktarımı yolu ile ortaya çıkacak bir birikim rejiminin mi yoksa yetenek ve yetkinliklere dayanan bir üretim rejiminin mi sistemin başat tanımlayıcısı olacağı sorusudur. "21. Yüzyılda Sermaye"nin önemli bir bölümü bu soruyu tartışmaya ayrılmış.

¹⁷Financial Times (23 Mayıs 2014).

Bu tartışma doğrultusunda Piketty, K/Y ve emek karşısında sermayenin payının dinamiklerini kullanarak bireysel gelir eşitsizliğinin yapısının detaylı analizi ile yola çıkıyor. Piketty burada 20. yüzyıl boyunca eşitsizlikleri azaltıcı mekanizmaların (Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, savaş sonrası dönemde yürütülen gelir dağılımı politikaları vs.) etkilerinin yanında, özellikle 1970-80 sonrası dönemde biriktirilmiş muazzam eşitsizliklerin görünür hale gelmesinde kurumsal ve politik faktörlerin rolü üzerinde duruyor. Ancak belki de daha önemlisi, Piketty (bu yazının III. Bölüm’de de vurgulandığı üzere) eşitsizliklerin bireysel düzeyde analiz edilmesinin ve emek geliri eşitsizliğine indirgenişinin son 20 yılı aşkın eşitsizlik literatürüne hakim olmasının ardında yatan sebep olan modern büyüme teorisi illüzyonunu karşısına alıyor. Modern teorinin bu konudaki iddiaları gerçekleşmekte midir? Büyüme dinamiği, sermaye ve sermayenin egemenliğinin karşısına (beşeri sermaye temsiliyeti ile) emeği, doğuştan gelen ayrımcılıkların karşısına yetenek ve yetkinliği koymakta mıdır? Dahası, 21. yüzyıl bize, servet birikimi yolu ile, “adaletsiz” bir dağılıma ve eşitsizliklere yol açan sermaye-egemen bir toplum yerine, hiyerarşilerin kırıldığı (ya da mazur görülebildiği), liyakate dayalı bir meritokratik düzeni ve demokrasiyi mi vaat etmektedir? Piketty’nin bu sorulara cevabı “hayır”. Bu cevabı izleyecek en doğal soru, yaşamaya başladığımız yüzyılda mutlak hakimiyetini ilan etmiş görünen sermaye ve zenginliğin yapısında, dağılımında ve mülkiyetinde bir dönüşümün söz konusu olup olmadığıdır.

Bu soru ışığında Piketty’nin, toplumda eşitsizlikleri ortaya çıkaran, çok boyutlu ve birbirleri ile etkileşim halindeki farklı mekanizmaları ayrıştırarak ortaya koyduğu dinamik fotoğraf, aynı zamanda “eşitsizlik” meselesine neden uzun dönemli bakmak gerektiğini, sadece ve genellikle emek gelirine dayalı bireysel gelir dağılımı üzerinden belirli dönemleri analiz etmenin neden yetersiz kalabileceğini de açıkça vurguluyor.

Piketty’nin uzun dönemli analizinde göze çarpan ilk düzenli gözlem, genel olarak sermayenin geliri ve birikiminden kaynaklı eşitsizliklerin emek gelirinden kaynaklı eşitsizliklerden daha derin olduğu. Elbette bu “mukadder” bir gözlem değil; 21. yüzyılın başında böyle bir gözlemin varlığı sermayenin birikimi ve servetin dağılımını yaratan ekonomik ve sosyo-politik sistemin doğası ve bu sistemden çıkabilecek dinamikler üzerine önemli ipuçları barındırıyor. Piketty, “çalışma ve alınteri mi önemli veraset mi?”, “sınıf mücadelesinin yerini yüzdelik dilimlerin mücadelesi mi aldı?”, “nesillerarası savaş sınıf savaşını öteledi mi?”, “yeni bir orta sınıf mı doğdu/doğuyor” gibi günümüz “modern” iktisadının temel taşlarını kurcalarken bu ipuçlarını takip ediyor.

Bu yazının II. bölümünde özetlediğimiz gibi Piketty’in 21. yüzyılda nerdeyse 18. ve 19. yüzyıllarda olduğu düzeyde “egemen” olacağını öngördüğü sermayenin son 100 yıl içerisinde geçirdiği yapısal dönüşüm, sadece

sermayenin formunda (18. ve 19. yüzyılda temel olarak toprak mülkiyetine dayalı zenginlikten, 20. yüzyılda sanayi, finans ve emlak kapitaline dayalı zenginlik) değil, aynı zamanda sermayenin dağılımında ortaya çıkmıştır. Günümüzde servetin dağılımı oldukça eşitsiz olmasına rağmen, zenginliğin konsantrasyonu 20. yüzyılın başındaki düzeyden oldukça düşük.¹⁸ Bu durum, temel olarak 20. yüzyılın ilk yarısında (özellikle Kıta Avrupası'nda) servet birikiminin dünya savaşları ve savaş sonrasında izlenen politikalar (özellikle birikmiş servete ve servet gelirlerine uygulanan yüksek vergiler) ile yok edilmesinin ve savaş sonrası dönemin "canlanmaya" yönelik politikalarının yeni bir üretim ve zenginleşme rejimi yaratmasının bir sonucu. Bu dönem temel olarak sermaye/emek arasındaki bölüşümü emek lehine çeviren, böylece tasarruf edebilen/ zenginlik biriktirebilen ve zaman içerisinde "sosyal rantıye"ye dönüşen bir ayrıcalıklı sınıf yarattı. Piketty'nin "patrimonyal orta sınıf" olarak tanımladığı bu sınıf 20. yüzyılın başına dek ulusal servetin neredeyse tamamına sahip en zengin % 10'luk kesimin elindeki birikimin yok olması ile önem kazanmaya başladı. Piketty'nin en zengin % 10-% 40 arasında kalanlar olarak tanımladığı bu sınıf, yüzyılın son çeyreğinde Avrupa'da toplam servetin % 30'unu, ABD'de ise % 25'ini elinde tutmayı başardı. Bununla birlikte en fakir % 50 için uzun 20. yüzyıl boyunca değişen pek bir şey yok: Temel olarak emeği ile geçinen düşük ve orta gelirli yığınların hiçbir varlıkları yok. Elbette "patrimonyal orta sınıf"ın ortaya çıkışı ve zenginliğin yeniden dağılımı sosyal ve politik dokuyu dönüştürmüş ve bölüşüm çelişkilerini yeniden tanımlamıştır. Ancak servetin % 65-75'lik bir kısmının en zengin % 10'un elinde olduğu toplumların son derece eşitsiz toplumlar olduğunu hatırlamak gerek: eşitsizlikler konusunda gök kubbenin altında 200 yıldır değişen pek bir şey yok ve gelecek hiç de parlak değil!

Servet dağılımında görünen bu derin eşitsizlikleri emek gelirinden kaynaklı dağılım azaltıyor mu? Piketty, uzun dönemde servet dağılımına görece daha "ılımlı" bir eşitsizlik profili çizen emek geliri dağılımının farklı coğrafyalarda oldukça farklı özellikler göstermesini temel olarak emek gelirlerini doğrudan etkileyen kurumların (eğitim, emek piyasası) farklılaşmasına bağlıyor. Emek geliri dağılımında, özellikle 2008 küresel krizi sonrası dönemde ve özellikle Anglo-Saxon coğrafya için sıklıkla vurgulanmaya başlayan "süper ücretler"de kendini gösteren olağandışı eşitsizlik, sermayenin yarattığı eşitsizlikleri besleyici bir süreç olarak ortaya çıkıyor. Sadece emek gelirinin dağılımına odaklanan ve büyüme/bölüşümün kaynağını eğitim, beşeri

¹⁸Servet eşitsizliklerinin boyutlarının ne anlama geldiğini Piketty kitapta Tablo 7.2'de (s. 248) özetliyor.

sermaye birikimi, teknolojik gelişme, üretkenlik katkısı gibi terimler çerçevesinde çizmiş ana akım iktisat teorisi için oldukça zorlayıcı bir manzara.

Ancak biz bu alanda Piketty'nin önemini sadece eşitsizliklerin evrimini önce bileşenlerine ayırıp ardından bu bileşenleri yeniden bir araya getirerek ortaya çıkan bölüşüm tablosunu açıklamasında bulmuyoruz. Bize göre Piketty'nin önemli katkısı, gelirin yaratımı, bölüşümü ve birikiminde uzun dönemli evrimi takip ederek temel olarak kapitalizmin 21. yüzyılda ortaya çıkarabileceği tablo ile ilgili öngörüsü. Önümüzdeki yüzyılda servet belki 18. ve 19. yüzyılda olduğu kadar son derece yüksek hacimlerde son derece küçük bir azınlığın elinde olmayacak. Ancak servetin görece daha geniş bir kesime yayılması, daha eşit bir dünyaya değil ama daha yaygın bir eşitsizliğe yol açacak. Giderek daha yüksek oranlarda sermaye gelirine bağlı/bağımlı ayrıcalıklı rantiyeye sınıfının büyümesi aynı zamanda servet birikiminin, servetin miras yolu ile aktarımının ve bu sürecin oluşturacağı eşitsizliklerin de büyüyeceği bir dünyayı öngörüyor.¹⁹ Piketty'nin eşitsizliğin yeniden yaratımı ve evriminin önümüzdeki yüzyıla ait, oldukça ikna edici bir veri örüntüsü ile desteklenmiş öngörüsü, temel olarak modern demokratik toplumları tanımlayan meritotik dünya görüşünü ve meritokratik umudunu bu görüşe bağlayan iktisat teorilerini zorluyor.

IV.2. “Daha Eşit” Bir Kapitalizmin “Yeni” Kurumları

Bu uzun ve meşakkatli yolculuğun sonunda sorunu net olarak ortaya koyan ve kaynaklarını tespit eden Piketty için çözüm de oldukça açık ve net: sermaye birikimini sınırlayacak, böylece artan eşitsizlik, ekonomik ve politik kargaşayı engelleyecek, daha önemlisi, bu sayede demokrasinin dayandığı temel değer kümesini koruyacak bir servet vergisi. Bu vergi sistemi, kapitalizmin doğal dinamiklerinden çıkabilecek bir politika olmadığı için devletlerin devreye girmesini ve küresel düzeyde bir koordinasyonu gerektiriyor. Ve elbette bu koordinasyonu ve politikanın işleyişini sağlayacak küresel ölçekte yeni kurumların tanımlanıp hayata geçirilmesini de.²⁰

Piketty'nin “kapitalizm içi çözüm”, “kapitalizmi kapitalistlerden kurtarmak”, “kapitalizme reformlarla hayat kazandırma çabası” olarak

¹⁹II. Bölüm’de ayrıntılı değindiğimiz $r > g$ temel eşitsizliği altında ise sermayenin öneminin azalacağına dair öngörüler çok da gerçekçi olmayacaktır.

²⁰Piketty burada, temel politika önerisinin küresel ölçekte hemen hayata geçirilmesinin şartlarını oluşturacak küresel kurumlarının yaratılmasının zor olabileceğini vurgulayarak halihazırda ortak kurumlara sahip Avrupa Birliği üzerinden detaylı bir plan sunacak kadar cüretkar.

nitelendirilen bu düzenlenmiş kapitalizm fikri onun Marx'dan çok günümüzün Keynes'i olarak nitelendirilmesine yol açıyor. ^{21,22} Piketty ise “yararlı bir ütopya” olarak tanımladığı bu politika önerisinin günümüz sistemi içerisinde ne kadar olanaklı olabileceğinin oldukça farkında olmakla birlikte tarihten verdiği örnekler (s. 530-3) ile önerdiği bu politikanın uygulanabilirliği yönünde tavır koyuyor.

Biz, Piketty'nin çalışmasının en büyük artı değerini temel olarak kitabın ilk üç bölümünde sunduğu son derece geniş ve detaylı eşitsizlik “vista”sında buluyoruz. Bu son bölüm ise kitabın genel ruhuna oldukça aykırı bir seyir izliyor, ve bizce kitabın özgün değerini azaltıyor. Kitabın son bölümünde ortaya koyduğu bu politika önerisi, temel olarak Piketty'nin eşitsizliklerin yapısını incelerken kabataslak da olsa çerçevesini çizdiği politik iktisadi sistemin karmaşıklığı karşısında son derece dar ve basit kalıyor. Aynı zamanda kendi iç dinamiği son derece güçlü bir şekilde eşitsizlik yönünde ilerleyen bu politik ekonomik sistemi, sistemin ve zamanın ruhuna bu kadar aykırı bir politikayla yolundan çevirme olasılığı da oldukça düşük.

IV.3. Piketty'nin ışığında yeni ampirik çalışmalar

Eşitsizlik literatürüne Piketty'den sonra nasıl bir gözle bakmamız gerekecek? Bu yazının III. bölümünde tartıştığımız gibi Piketty, Kuznets'in 60 yıl önce sorduğu temel soruları aklında tutarak, ve onun temel kavramsal ve teorik altyapısını veri kabul edip genişleterek, çok daha güçlü ve kapsamlı bir veri setiyle Kuznets'in çalıştığı ve öncülüğünü yaptığı bir alanda yeni kuşak iktisatçılara ilham verecek bir eser ortaya koydu, ve 60 senedir ana akım iktisat tarafından cevaplanmamış olan bazı sorulara daha ikna edici cevaplar verdi. Peki günümüzün iktisatçıları Piketty ve Kuznets'in çalışmasını yeni sorular sorarak hangi alanlarda genişletebilirler? Kuznets'in verisini ilk topladığı zaman “kaf dağının arkasında” gördüğü temel amaç zamanla oluşan gelir ve eşitsizlik serisinde, sistemin izin verdiği bireysel hareketlilik miktarının ölçülmesiydi. Çünkü Kuznets, bunun kapitalizmin bütün toplumlara ve aynı zamanda bu toplumları teşkil eden farklı sınıflara sunduğu olanaklar kümesinin iyi bir temsili örneği olduğunu düşünüyordu. Aradan geçen 60 yıldaki kuramsal ve ampirik çalışmalar Kuznets'in hayal ettiği bu kavramın “Nesiller Arası Gelir

²¹Köse (2014), Yeldan (2014).

²²Oysa Piketty'nin bu politika önerisinin kaynağından (bu yazının II. ve III. Bölümleri'nde sunulduğu hali ile eşitsizlikleri ele alış yöntemi) yola çıkacak olursak, yazarın amacının “kapitalizmi” değil “kapital”i sınırlamak olduğunu tespit edebiliriz. Bu perspektiften bakınca Piketty Keynes'in oldukça gerisine düşmekte.

ve Zenginlik Hareketliliği”ne dönüşmesine yol açtı. Ancak Piketty’nin bize önemini tekrar hatırlattığı veraset kanalı, Kuznets’in kapitalizmin büyük erdemlerinden biri olarak gördüğü bu hareketliliğin önüne geçebilecek bir potansiyel yaratmaktadır.

Bu tartışmanın ışığında Piketty’nin kullandığı verinin eşlenirliğinin toplanması, uzun dönemli veride, bir ekonomik kurum olarak ailelerin ekonomik tarihini derlemeyi ve Kuznets’in öngörüsünü bu veri ışığında tekrar değerlendirmeyi gerektirecek. Burada Piketty’nin çalışmasının, yalnızca iktisadın içindeki büyüme ve paylaşım alt-disiplinleri arasındaki ilişkiyi değil, iktisadın tüm alanları ve iktisadın diğer disiplinlerle ilişkisini de gözden geçirmemize yol açacağını düşünüyoruz. Örneğin, 60 yıl önce Kuznets’in eserinde de önemi belirtilen demografi çalışmalarının kendini yeniden üreten ekonomik süreçlerin ve uzun dönemli eşitsizliğin evrimini anlamaktaki önemi Piketty’nin çalışmasının ertesinde artık teslim edilmelidir. Aynı şekilde birikimli etkisi ancak uzun dönemde görülebilecek kurumların anlaşılması için Tarih disiplininin ve Tarihsel Ekonominin iktisadın içindeki rolü de tekrar düşünülmeli, ve uzun dönemli veri toplama metodlarına ve analiz yöntemlerine Yeni Kurumsal İktisatta öncelikli alanlar açılmalıdır.

IV.4. Kuznets Eğrisi ve Piketty’nin sonuçlarından sonra eşitsizlik ve kalkınma

Kuznets, Piketty’e de kılavuzluk edecek olan metodolojisiyle gelir ve eşitsizlik verisini ilk derlediğinde cevaplamak istediği temel sorular arasında kalkınmakta olan ülkelerin nasıl patikalar izleyeceği de vardı. Meşhur “Kuznets Eğrisi” bir ülkedeki eşitsizlik yaratan faktörlerin ülkenin kalkınma patikasında önce güçlenip sonra da zaman içerisinde güçsüzleşeceğini kuramsallaştırıyordu. Ancak Piketty’nin yeniden dikkatimizi çektiği Kuznets Eğrisi ve bu eğrinin kuramsallaştırdığı kalkınma-eşitsizlik süreçleri ilişkisinin 20. yüzyıldaki hikayesi hiç de Kuznets’in umut ettiği ve ettirdiği gibi olmadı. Piketty’nin bu duruma getirdiği temel açıklama, Kuznets’in ülkeler arasındaki kurumsal ve politik farklılıkları, ve 20. yüzyılın zamansal biricikliğini ıskalamasıdır. Piketty, Kuznets’in ülke ve zamana son derece bağlı olan bir eşitsizlik serisinden yola çıkarak evrensel trendler çıkarsamasının yanlışlığını vurgulamaktadır.

Kuznets’in sonuçlarını ve teorik altyapısını genişleten ve geliştiren Piketty de 21. yüzyılda dünya ekonomisinin gelişmesiyle ilgili öngörülerde bulunmaktadır. O halde, kendi getirdiği standartları Piketty’nin öngörüsüne uyarlayacak olursak bu öngörünün 21. yüzyıldaki dünya ekonomisine ve özellikle kalkınmakta olan ekonomilerin koşullarına ne kadar uygulanabilir olacağını da sorgulayabiliriz. Bize göre bu sorgulamanın sonucuna, temel

olarak Branko Milanovic'in de sıkça bahsettiği gibi gelişmekte olan ülkelerin büyüme ve gelişme patikasının işaret ettiği birikim süreçleri ve bu süreçlerin toplam küresel büyüme patikasına olan etkileri²³ karar verecek. Peki bu etkinin büyüklüğünü uzun dönemde hangi değişkenler ve süreçler belirleyecek²⁴?

Piketty'nin "21. Yüzyılda Sermaye" isimli kitabında tutturduğu temel yaklaşımı benimseyecek olursak bu sorunun şu sorulara ayrıştırılabileceğini düşünüyoruz: Kalkınmakta olan ülkeler kalkınmış ülkelerdeki yavaşlamadan bağımsız ne kadar büyüebilir? Kalkınmakta olan ülkelerdeki birikim süreci, kalkınmış ülkelerin eş zamanlı olarak girdikleri birikim sürecinden ne kadar bağımsız değerlendirilebilir? Bu soruların cevabının bir kısmı, kalkınmakta olan ülkelerin yaratabileceği ve uzun dönemde birikim süreçlerini değiştirebilecek farklı kurumlarda²⁵ saklıysa, bir kısmı da kalkınmakta olan ülkeler ile kalkınmış ülkelerin neyin ticaretini yapacağı, ve kalkınmış ülkelerden gelecek dış kaynak aktarımlarının bu ülkelerdeki üretim ve birikim süreçlerini ne kadar etkileyeceğinde gizlidir. Kaba taslak bir cevap vermek gerekirse, bu soruların analizi için, Piketty'nin yaptığı gibi bir kuramsallaştırmanın dış ticaret, büyüme, ve bunların yaratacağı faktörel paylaşım (faktörlerden biri yabancı sermaye olmakla beraber) ve bireysel eşitsizliği de içeren daha sistemik genel ve birleşik bir teori geliştirmek gerekeceği inancındayız.

V. Eşitsizliğin Kendi Dışındaki Anlamı ve Sistemik Bir Veri Olarak Önemi

Daha önce de dediğimiz gibi "21. Yüzyılda Sermaye"'in belki de en provokatif yönü başlığı... Bununla bağlantılı olarak kitapla ilgili tartışmaların önemli bir kısmı "sermaye" üzerine yoğunlaşmış durumda. Kitap, "Sermaye"'nin neoklasik iktisattaki tanımı ile bir üretim faktörünün ötesinde ne olup ne olmadığı, bileşenlerinin neler olduğu, nasıl ölçüleceği, getiri oranının (karlılık) belirleyicilerinin neler olduğu tartışmalarına operasyonel ancak kısmen teorik altyapıdan yoksun cevaplar veriyor²⁶, ve bu cevapların ışığında sermayenin farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlardaki yolculuğunun izlerini

²³Milanovic (2013).

²⁴Piketty'nin "21. Yüzyılda Sermaye"'de sunduğu veriye gelişmekte olan ülkelerin verisini ekleyince global seviyede analizin sonuçlarının nasıl değişeceğini Atkinson, Piketty ve Alvaredo'nun halihazırda çalışmakta olduğunu da not edelim.

²⁵Dreze ve Sen (2013).

²⁶Piketty'deki sermaye tanımı ve bu tanımın eşitsizliğin kuramsallaştırılmasına etkileri üzerine kapsamlı eleştiri Marksist yazından gelmektedir (Patnaik, P., 2014; Harvey, D., 2014).

sürüyor. Piketty'nin kitabında gösterdiği üzere aynı zaman diliminde kapitalizmin merkez ekonomilerinde eşitsizliklerin dinamikleri ile sermayenin dinamikleri önemli ölçüde kesişiyor. Bu noktada geleceğe yönelik bu ikili devinimi daha iyi anlamının bir yolu sermayeyi iyi tanımlamak ve kuramsallaştırmaksa, bir başka yolu da eşitsizliği daha iyi tanımlamak, daha iyi ölçmek, daha iyi bileşenlerine ayırmak, ve temel belirleyicilerinin neler olduğunu daha iyi şekilde anlamak olmalı.

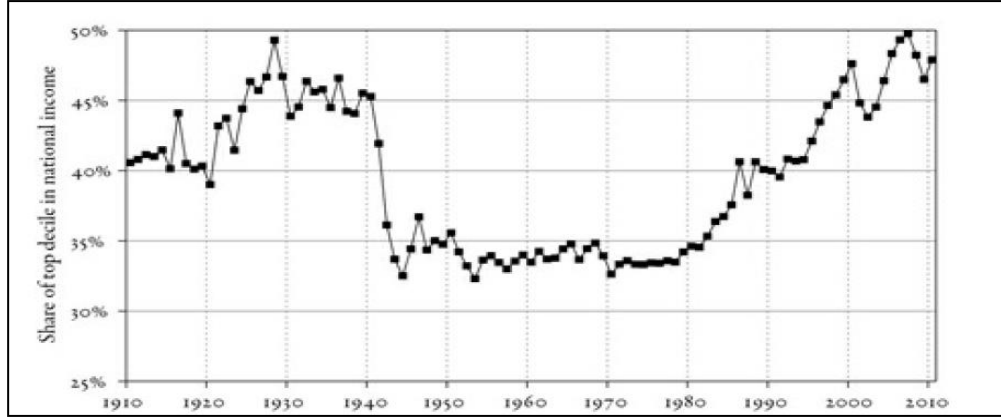
Bu yolculukta bir önemli yol ayrımı, eşitsizliği daha iyi anlamaya çalışan iktisatçıların eşitsizliğe kendi içinde önemli bir veri olarak mı, yoksa ekonomik dengenin geneli için önemli bir veri olarak mı baktıkları oluyor. Bu durumda bu yazı boyunca üzerinde durmaya çalıştığımız Piketty'nin iktisat yazınında hali hazırda var olan eşitsizlik tartışmalarına teorik ve ampirik düzeyde nasıl katkı yaptığının analizi bir önemli soruyu da içeriyor: “eşitsizlik” meselesini/ sorusunu ele almak/tartışmak neden önemli? Bizim “21. Yüzyılda Sermaye”de karşılaştığımız Piketty, “eşitsizlik”e sadece ahlaki ve politik sistemlerin sürdürülebilirliği ve toplumsal adalet bakımından kritik bir veri olarak bakıyor. Artan eşitsizliğin ahlaki ve politik sistemde yaratacağı çatlaklara odaklanan Piketty, özellikle 21. yüzyılda artan demokratik taleplerin artan eşitsizlik serisiyle nasıl bir arada büyüyebileceğinin veya büyüyemeyeceğinin analizini yapıyor. Ancak, bu bakımdan bizce Piketty'nin eşitsizliği iktisadi olarak kritik bir veri olarak kullanmaması ve kendi çalışmasının artı değerini kendinden önceki büyük ekonomistlerin ve önemli ekonomik eserlerin katma değerine eklemesinin önüne geçen ciddi bir eksiklik. Bizce bu eksikliğin giderilmesi için, “eşitsizlik” dediğimiz olgunun basit bir “sermaye” tanımı ve onun dinamiğinden ortaya çıkmadığını ve sadece bu dinamik ile sınırlı olmadığını, bu dinamikten beslenirken aynı zamanda bu dinamiği de beslediğini hatırlamalıyız. Tam da bu nedenle Piketty'nin veride bulunduğu eşitsizliği temel, sistemik ve ekonomik bir belirleyen olarak kullanacak teorilerin yaygınlaşması ve ampirik çalışmaları desteklemesi gerekiyor.

Bu noktada Piketty'nin eseri ciddi eksiklikleri bulunmasına rağmen kapitalist sistemde, birbirlerinin de belirleyicisi iki temel dengesizlik unsuru olan eşitsizlik ve sermaye birikiminin sistem dengesi açısından önemini ampirik düzeyde tekrar ortaya koymuş olması ve iktisadın kendi içine kapanmış (kapatılmış) tartışmalarını kısmen de olsa genel iktisat arenasına geri taşımış olması nedeniyle bizim gözümüzde değerli bir çalışmadır.

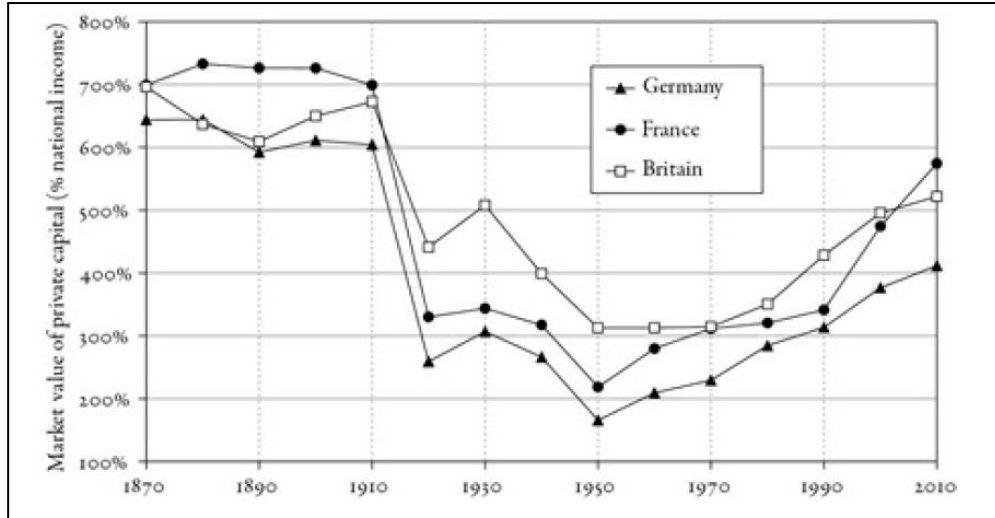
İlhan Can Özen, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İktisat Bölümü

Ebrü Voyvoda, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İktisat Bölümü

Şekil 1. ABD’de en yüksek gelirli %10’luk dilimin milli gelirden aldığı pay (1910-2010)

Şekil 2. Avrupa merkez ekonomileri için milli gelire oranla toplam (özel) sermaye stoku piyasa değeri (1870-2010).

Kaynakça

- ALVEREDO, F., ATKINSON, A. B., PIKETTY T. ve SAEZ, E. (2014), "World Top Incomes Database", <http://topincomes.g-mond.parisschoolofeconomics.eu>.
- ATKINSON, A. B. (1997), "Bringing Income Distribution in From the Cold", *The Economic Journal*, 107 (441), 297-321.
- ATKINSON, A. B. (1998), "The Distribution of Income in Industrialized Countries", içinde, *Income Inequality Issues and Policy Options*, Federal Reserve Bank of Kansas City.
- ATKINSON, A. B. (1999), "Is Rising Income Inequality Inevitable? A Critique of the Transatlantic Consensus", WIDER.
- AUTOR, D. (2010), "The Polarization of Job Opportunities in the US Labor Market: Implications for Employment and Earnings", The Center for American Progress and The Hamilton Project.
- BLINDER, A. (1993), "Comment" içinde Papadimitriou, D.B. ve Wolff E.N., (der.), *Poverty and Prosperity in the USA in the Late Twentieth Century*. Basingstoke: Macmillan.
- BOUND, J. ve JOHNSON, G. (1992), "Changes in the Structure of Wages in the 1980's: An Evaluation of Alternative Explanations", *American Economic Review*, 82(3), 371-392.
- BOYER, R. (2013), "Capital in the Twenty-First Century: A régulationist view", <http://regulation.revues.org/10618>, Paris.
- CARD, D. ve DINARDO, J. E. (2002), "Skill Biased Technological Change and Rising Wage Inequality: Some Problems and Puzzles", NBER Working Paper No. 8769.
- CEPR (1999), "The Full Monty", *European Economic Perspectives*, No:22.
- DREZE, J. ve SEN, A. (2013), *An Uncertain Glory: India and its Contradictions* Princeton University Press, Princeton.
- GOTTSCHALK, P. ve SMEEDING, T. (1997), "Cross-National Comparisons of Earnings and Income Inequality," *Journal of Economic Literature*, 35, 633-87.
- GOTTSCHALK, P. ve SMEEDING, T. (2000), "Empirical Evidence on Income Inequality in Industrialized Countries" içinde Atkinson, A.B. ve Bourguignon, F. (der.), *Handbook of Income Distribution*. Amsterdam: North Holland.
- HARVEY, D. (2014), "Afterthoughts on Piketty's Capital", <http://davidharvey.org/2014/05/afterthoughts-pikettrys-capital/>.
- HOWELL, D.R. (1999), "Theory-Driven Facts and the Growth in Earnings Inequality", *Review of Radical Political Economics*, 31(1), 54-86.
- JOHNSON, G. E. (1997), "Changes in Earnings Inequality: The Role of Demand Shifts", *Journal of Economic Perspectives*, 11 (2), 41-54.
- KÖSE, A. H. (2014), "Thomas Piketty: 21. Yüzyılda Sermaye mi Dediniz?", *SOL*, 4 Mayıs.
- KRUEGER, A. (1993), "How Computers Have Changed the Wage Structure: Evidence from Microdata, 1984-89" *The Quarterly Journal of Economics*, CVIII (1), 33-60.
- KRUGMAN, P. (1994), "Past and Prospective Causes of High Unemployment", *Reducing Unemployment: Current Issues and Policy Options*, Federal Reserve Bank of Kansas City: Kansas City.
- KRUGMAN, P. (1995), "Growing World Trade: Causes and Consequences", *Brookings Papers*, 1: 327-62.

- KRUSELL, P. and SMITH, T. (2014) "Is Piketty's Second Law of Capitalism Fundamental?", <http://aida.wss.yale.edu/smith/piketty1.pdf>.
- KUZNETS, S. (1955), "Economic Growth and Income Inequality", *American Economic Review*, 45(1), 1-28.
- MILANOVIC, B. (2002), "True World Income Distribution, 1988 and 1993: First Calculation Based On Household Surveys Alone", *The Economic Journal*, 112: 51-92.
- MILANOVIC, B. (2013), "The Return of "Patrimonial Capitalism": Review of Thomas Piketty's Capital in the 21st Century", MPRA Paper No. 52384.
- MURPHY, K. (1995), "Comment", National Bureau of Economic Research, içinde Bernanke, B. ve Rotemberg, J.J. (der.), *Macroeconomics Annual 1995*, 54-9. Cambridge, Mass: MIT Press.
- PATNAIK, P. (2014), "Capitalism, Inequality and Globalisation: Thomas Piketty's Capital in the 21. Century", teksir.
- PIKETTY, T. (2006), "The Kuznets Curve: Yesterday and Tomorrow", içinde Banerjee, A.V., Bénabou, R. ve and Mookherjee, D. (der.), *Understanding Poverty*, Cambridge University Press, Cambridge UK.
- PIKETTY, T. (2013), *Capital in the Twenty-First Century*, Harvard University Press, Boston, USA.
- RICARDO, D. (1951), "The Works and Correspondence of David Ricardo", vol. VIII, (P. Sraffa, P.) Cambridge: Cambridge University Press.
- SUMMERS, L. (2014), "The Inequality Puzzle: Piketty Book Review", **Democracy: A Journal of Ideas**, Bahar.
- WEBER, M. (1922), *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, University of California Press: Berkeley.
- WOLFF, E. N. (2002), *Top Heavy: The Increasing Inequality of Wealth in America and What Can Be Done About It?*, The New Press: New York.
- YELDAN, E. (2014), "Piketty ve 21. Yüzyılın Kapitalizmi", *Cumhuriyet*, 7 Mayıs.